

Henry Petersen: Danske gejstlige Sigiller fra Middelalderen.
Tegnede og lithograf. af Th. Bergh. Udgivet med
Understøttelse
af Carlsberg-Fonden. Kjøbenhavn (G. A. Reitzel) 1880. XIV
+
114 S. +60 Tavler.
J. B. Løffler: Gravstenene i Roskilde Kjøbstad. Med 33 lith.
Tavler. Udgivet med Understøttelse af Kirkeministeriet ved
Hjælp
af Roskilde Domkirkes Midler. Kjøbenhavn (C. A. Reitzel)
1885.
XVII + 114 S.

Historisk Tidsskrift, Bind 6. række, 1 (1887)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_6rk_0001-PDF/hto_6rk_0001_79137.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=79137>

pdf genereret den : 28/5-2008

Litteratur og Kritik.

Henry Petersen: Danske gejstlige Sigiller fra Middelalderen.
Tegnede og lithograf. af Th. Bergh. Udgivet med Understøttelse
af Carlsberg-Fonden. Kjøbenhavn (G. A. Reitzel) 1886. XIV +
114 S. + 60 Tavler.

J. B. Løffler: Gravstenene i Roskilde Kjøbstad. Med 33 lith.
Tavler. Udgivet med Understøttelse af Kirkeministeriet ved Hjælp
af Roskilde Domkirkes Midler. Kjøbenhavn (G. A. Reitzel) 1885.
XVII + 114 S.

Det er en meget betydelig Berigelse, som Kildeliteraturen til dansk Historie ved de ovennævnte to Billedværker har faaet, ikke mindre fremragende ved sit Indholds Betydning for Historie i Almindelighed og Personallhistorie, Heraldik og Kunst-historie i Særdeleshed end ved den anseelige ydre Skikkelse, hvori disse to Pragtværker fremtræde; i den sidste Henseende gjøre de nemlig deres vel kjendte Forlægger den største Ære. De bleve da ogsaa strax efter deres Fremkomst hilste med udeelt Anerkjendelse af Dagspressen; men skjøndt nu et Par Aar er hengaaet, siden det førstnævnte Værk blev afsluttet, og det sidste alt er udkommet for en 3 Aars Tid siden, ere de dog besynderlig nok hidtil ikke blevene gjort til Gjenstand for den indgaaende Anmeldelse i den historiske Faglitteratur, som ofte bliver langt ubetydeligere Arbejder til Deel. Heri maa Grunden søges til, at nærværende Anmelder har forgrebet sig paa dem, skjøndt han kun er istand til at underkaste dem en mere eensidig Bedømmelse end ønskelig er.

Begge de to Værker have som sagt nærmest Betydning for Studiet af Middelalderens Personallhistorie, Kunst og Heraldik;

de have altsaa tilstrækkelig indbyrdes Sammenhæng til, at der kunde have været Føie til at betragte dem under eet; men paa den anden Side ere de Vilkaar, hvorunder deres Forfattere have arbejdet, saa høist forskjellige, om end snart i den enes, snart i den andens Faveur, at en directe Sammenligning imellem dem let vilde blive uretfærdig. Det vil derfor være at foretrække at betragte dem hvert for sig.

Dr. Petersens Værk er utvivlsomt det af de to, som har den videst rækkende historiske Værdi. Ingen, der har sysselsat sig noget med Middelalderens Historie, vil underkjende den Betydning, som de under de gamle Pergaments og Papirs Documenter anbragte Voxsegl have haft for Samtiden af recent practiske Grunde og endnu stedse som historiske Monumenter have i Efterverdenens Øine. Det er derfor paafaldende, at man først langt ned i det 16. Aarhundredes Tid, da Seglenes Betydning for Samtiden paa Grund af den mere almindelig udbredte Skrivekyndighed havde tabt sig, begyndte at beskytte Voxklumperne, hvori Seglene vare trykte, ved at omgive dem med en Træ- eller Metalkapsel med Laag ¹⁾. Efterverdenen tog ikke blidere paa Voxseglene. Uagtet Studiet af dem alt begyndte i forrige Aarhundrede, ere dog endnu de fleste af vore Archiv- og Bibliothek-Samlinger af Pergamentsbreve ikkun indpakkede i Papirsomslag, skjøndt den Mængde Voxsmuld, som falder ud af en saadan Pakke, hver Gang den aabnes, tilstrækkelig viser, hvor meget Seglene lide i en saadan Indpakning ²⁾. Aar ud og Aar ind gaae

¹⁾ Som en Overgang brugte man en Tidlang at indpakke Seglene i Papir eller Blaar og omgive dette med en som en Pose sammensyet Lærreds- eller Skindklud, hvorved der selvfølgelig kun ydedes en tarvelig Beskyttelse; de fleste af disse Poser indeholde nu kun knuste Levninger af Vox.

²⁾ I Geheimearchivet er der nu ved Geheimearchivar A. D. Jørgensens Omsorg paabegyndt en Forbedring i dette Forhold, idet Pergamentsbrevene fremtidig skulle opbevares i solide, dertil anskaffede Trækapsler.

altsaa Segl til Grunde, og man maa derfor være de to Historikere, Klevenfeldt og Langebek, taknemlig for, at de i forrige Aarhundrede lode aftegne en meget betydelig Deel af de gamle Segl, skjøndt disse Tegninger kun daarlig tilfredsstillende vor Tids Krav. De ville dog altid bevare stor Betydning, da de indeholde en Mængde nu tabte Segl og gjengive mange af de bevarede i en langt fuldkommere og tydeligere Skikkelse end den, hvori disse nu haves. De benyttes derfor ogsaa den Dag i Dag særdeles meget; men det næste Skridt, en Udgivelse af alle eller en større Deel af disse Tegninger, er desuagtet aldrig bleven gjort, vistnok nærmest af Hensyn til de store Pengesummer, som dertil vilde udkræves. Det er da ogsaa kun ved et betydeligt Pengetilskud fra Carlsberg-Fonden, at det er lykkedes Dr. Henry Petersen at udsende sit smukke Værk, der dog selvfølgelig er grundet paa nye Tegninger efter de originale Segl.

Bogens Titel: „Danske gejstlige Sigiller“ er egentlig ikke heldig valgt. Den er ubehjælpelig i sproglig Henseende, da dens tre Ord hvert bære hjemme i sit forskjellige Sprog, og hvad værre er, den er mere vildledende end veiledende. I daglig Tale forstaaes nemlig ved et „geistligt“ Segl et Segl, hvori geistlige Symboler ere de fremtrædende, — i Modsætning til det adelige Segl, hvor Skjold og Hjelm, eller Borger- og Bondesegl, hvor Bogstaver eller Bomærker spille Hovedrollen, — ganske uden Hensyn til, af hvilken Stand det paagjældende Segls Eiermand selv var. Efter denne Udlægning kan en meget stor Deel af de i Bogen optagne Segl, som Nr. 34, 46, 49, 71 o. s. v., paa ingen Maade kaldes geistlige; men Bogens franske Titel: „Sceaux de l'église danoise“ viser da ogsaa, at Forfatteren ved „geistlige Segl“ forstaaer noget andet, nemlig alle Segl, førte af Personer, henhørende til den danske Kirke, uden Hensyn til Seglene selv. Den sidste Titel kunde dog ogsaa have trængt til en udførligere Forklaring, thi den almindelige Læser har vist ikke ret Rede paa, hvor Forfatteren har sat Grænsen imellem geistlige og verdslige Personer. Hvorledes kommer han f. Ex. til at henregne Klostrenes reent verdslige Forstandere (see Side 35, 36, Nr. 81 o. fl.) til Geistligheden? De

vare jo kun Bestyrere af Klostrenes jordiske Anliggender: Jordegods, Bygninger etc., kun antagne for et kortere eller længere Tidsrum, og stode ikke i noget næiere Forhold til Kirken end f. Ex. Lehnsmændene paa de bispelige Lehn eller Kirkevægerne ved den første den bedste Landsbykirke. End ikke en Mand som Bent Krabbe (Nr. 421) kan med Rette kaldes geistlig, skjøndt han i det citerede Brev af 1458 kaldes „Prior og Forstander i Vor Frue Kloster i Roskilde“¹⁾. Denne i Roskilde hjemmehørende Adelsmand kaldes endnu i Jan. 1445 kun Væbner, i Mai s. A. derimod Forstander til Vor Frue Kloster i Roskilde; men ved Siden heraf beklædte han en saa lidet geistlig Stilling som en Hofsindes, som saadan nævnes han s. A. i September, 1448 og 1452 forekommer han atter som Klosterforstander, men nævnes samtidig i andre Breve kun Væbner. 15. Mai 1458 kaldes han som sagt Ridder, Prior og Forstander, men 12 Dage senere kun Ridder og Forstander. Kun den ene Gang kaldes han „Prior“, og hvor lidet hans Priorværdighed havde paa sig, sees bedst deraf, at han var gift. Hans Hustru, Fru Mette Hansdatter Mindel eller Myndel, blev efter hans Død gift med hans Collega, Provisoren i St. Agnete Kloster, Ridderen Hr. Didrik Friis (Nr. 439). Hvis den i Rettelserne omtalte Tage Henriksen virkelig i Brevet kaldes Prior, maa det samme bemærkes om ham som om Bent Krabbe; thi ogsaa han, der hørte til Slægten Hollunger og eiede Dybæk i Skaane, var gift og efterlod sig adskillige Børn. Det havde i flere Retninger været heldigere, om Forfatteren ved Planlæggelsen af sit Værk havde lagt selve Seglene og ikke Personerne til Grund. Det overordentlig betydelige Antal Segl af et reent verdsligt Udseende, som nu findes i hans Arbeide, vil sikkert i høj Grad savnes i det Værk over adelige Segl, som forhaabentlig snart vil blive paabegyndt, og omvendt vilde det have været mere oplysende, om de fra Middelalderen opbevarede Kvindesegl, i hvilke Madonna- eller Helgenfigurer spille

¹⁾ Der staaer nu for Resten „Ridder, Prior og Forstander“ etc. (jvfr. Brevet i Bjerger II. 4).

Hovedrollen, vare blevne stillede sammen med de geistlige Segl.

Selve Bogen falder i fire Afsnit: En Indledning, Segl-tegningerne, den til disse hørende Text og endelig et eller rettere sagt flere udførlige Registre. Forinden jeg gaaer over til at omtale, hvad Forfatterens interessante og lærerige Indledning giver, maa det være mig tilladt at berøre et Par Punkter, der savnes i den, nærmest fordi disse Savn saa hyppig gjøre sig gjældende, naar man gennemgaaer Bogen.

Forfatteren gjør sikkerlig sig selv stor Uret ved hverken i Fortalen eller andetsteds at give Oversigt over de Archiver, Bibliotheker og andre Samlinger, som han har gennemsogt. Kun under Indholdsfortegnelsen berøres aldeles forbigaaende, at Materialet er indsamlet baade i Danmark, Sverig og Tydskland; men nøiere Oplysninger findes ikke. Nu har Læseren kun en ubestemt Forestilling om, at der maa ligge et overmaade stort Materiale, møisommelig samlet sammen ved vidtløftige og dybtgaaende Undersøgelser, til Grund for hele dette store Værk; men vil han danne sig en Mening om, hvor der er søgt og hvor ikke, er han alene henviist til at gennemgaae selve Kildenhenviisningerne. Alene for Indlandets Vedkommende kunde det have været ønskeligt at vide, hvor mange Herregaardsarchiver der have været benyttede¹⁾. Hvor reducerede disse end efter Haanden ere blevne, vise dog saavel de Erfaringer, der gjøres i Geheimearchivet, som de spredte Meddelelser, der af og til fremkomme, f. Ex. i „Samlinger til Jydsk Historie og Topografi“, at der endnu hist og her findes et Segl-Materiale, hvori værdifulde Fund kunne gjøres.

Lige saa lidt gjøres der Rede for, i hvor stor en Udstrækning Forfatteren har benyttet Klevenfeldts og Langebeks Samlinger af Segltegninger. Kun sjeldent ere disse Tegninger, selv hvor Talen er om nu forsvundne Segl, gjengivne i Dr. Petersens Afbildninger (Exempler derpaa ere Nr. 967—70); men derimod er en stor Deel af dem omtalt i Texten, dog ingenlunde alle. Alene af de iblandt de Klevenfeldtske Teg-

¹⁾ S. 66 citeres Ravnholts Archiv.

ninger værende „geistlige Segl“ savner Anmelderen bl. A.: Simon Lauridsen, Kannik i Vor Frue Kirke 1504 (Skjold med tre Regnbuer), Jep Lauridsen, Præst i „Hollumby“ 1534 (Skjold med en Lillie), Knud Henriksen, Provst i Viborg 1524 (Gyldenstjerne-Skjold og Hjelm, forskjelligt fra de i „Danske geistlige Sigiller“ omtalte og afbildede Segl), Jørgen Gyldenstjerne, Erkeleegn i Ribe 1533, Peder Nielsen, Kannik i Lund 1380 (Galen-Skjold og Hjelm)¹⁾, Hans, Kirkeherre i Vordingborg 1387 (Skjold med en oprakt Haand), Gerike Trugelsen, Sognepræst til St. Peders Kirke i Næstved 1488 (Skjold med en Ibskal), Hans Albertsen, Kannik i Vor Frue Kirke i Kbhvn. 1504 (Skjold med en halv Løve opspringende af en omvendt Muurtinde), Mester Gerlof Pedersen 1510 (Slægten Væbners Skjold og Hjelm), Jep Vind, Cantor i Ribe 1505 (Skjold med Vindernes Hestehoved), Hans Kjeldsen 1492 (samme Vaaben som Nr. 430, men forskjelligt Signet), Erik Valkendorf, Provst i Borglum 1500 (Ringsignet med Valkendorf-Skjold, forskjelligt fra Nr. 323), Peder Lykke, Erkeleegn i Roskilde 1407 (Billernes Skjold i Udstyrelse som Nr. 239, men uden Ordet „Magistri“) og Jacob Norby, Official til Lundegaard 1508 (Norby-Skjold og Hjelm). Af hvilken Aarsag Forf. har udeladt disse Segl, vides nu ikke. Ikke saa sjældent supplerer Forf. i Texten manglende Indskrifter efter de Klevenfeldtske og Langebekske Tegninger, ja en enkelt Gang (Nr. 204—5) udfyldes endog selve Afbildningen efter de tilsvarende Langebekske Tegninger, men en saadan supplerende Jævnførelse er langt fra gennemført. En stor Deel mangelfulde Indskrifter som Nr. 324, 1021—22, Johan Jepsen Ravensberg S. 24, Jep Reberg S. 25, Provst Peder i Hardsyssel S. 76²⁾

1) Af dette Segl findes adskillige Originaler i Geheimearchivet (Gjældsbreve 5, Holbo Herred 27, Strø Herred 34); men under Breve, hvori han ikke nævnes som geistlig.

2) Ifølge Klevenfeldts Afbildning af dette Segl var Indskriften „S. PETRI NICHOLAI PPTI IX HARTHSYSYLL“. Dr. Petersen kan kun læse „SYSEL“. Under Mariafiguren sees Provstens Vaabenskjold, der synes at være samme Mærke, som den senere Erkebispe Peder (Kruse) forte (see Nr. 25).

findes nemlig fuldstændig i de tilsvarende Afbildninger hos Klevenfeldt og Langebek, paa hvis Tid de altsaa formodentlig endnu have været læselige. Naar ved Nr. 203 Klevenfeldt læser „OAL“ (Officialis), hvor Dr. Petersen læser „CAN“ (Canonici), ved Nr. 199 hos Klevenfeldt findes Ordet PPOSITVS, medens Afbildningen hos Dr. Petersen, om end kun svagt antydet, staver det fuldt ud „PREPOSITUS“, ved Nr. 246 i Klevenfeldts Afbildning staves „BILLE“, medens Dr. Petersen i al Fald i Texten har den mindre sandsynlige Form „BILDE“, ved Nr. 227 Afbildningen hos Klevenfeldt har den fuldstændige Indskrift med et Skjold forneden visende to nedvendte Drikkehorn, medens Dr. Petersen tyder det nu stærkt medtagne Skjoldemærke kun at være et deelt Skjold, ved Nr. 206 Klevenfeldt har en høire Skraabjælke i det høire Skjold og en Uldsax i det venstre, medens Dr. Petersen formener begge Skjolde at indeholde en Uldsax. — ja saa gad Læseren dog nok vide, om Dr. Petersen med sine afvigende Tydninger af de nu i en høiere Grad end i Klevenfeldts Dage utydelige Segl vil have demnes Tegninger stemplede som feilagtige, eller han kun er kommen til et afvigende Resultat, fordi han i disse Tilfælde slet ikke har benyttet Klevenfeldts og Langebeks Tegninger.

Naar jeg senere hen kommer til Omtalen af selve Texten, vil jeg berøre endnu et Spørgsmaal, for hvilket en Redegjørelse i Indledningen havde været ønskelig, men det er paa Tide, at jeg forlader den nu orkesløse Drøftelse af, hvad der savnes, for at vende mig til den ulige fornøieligere Omtale af, hvad der findes i Indledningen. Her bringer Forfatteren da hovedsagelig et høist interessant Resumé af det forskjelligartede Udbytte, hans „geistlige“ Seglsamling har bragt. Han oplyser, at det ældste bevarede geistlige Segl, Abbedens i Øm Kloster, er fra Aar 1217, men at det kan paavises, at Kirkens Ypperste, saavel Embedsmænd som Institutioner, her hjemme alt i Midten af det foregaaende Aarhundrede brugte Segl. Der er bevaret ikke faa af selve disse Signeter, navnlig Kirkers og Klostres, idet disse ikke, saaledes som de til en enkelt Person knyttede Signeter, vare udsatte for Tilintetgjørelse ved Eiermandens Død. For øvrigt synes ogsaa Geistligheden langt

mindre end verdslige Personer at have lagt Vægt paa, at deres personlige Signeter tilintetgjordes ved deres Død. Forfatteren meddeler meget interessante Exempler paa, at afdøde geistlige Embedsmænds Signeter ere blevne benyttede af deres Eftermand, kun med Forandring af Navnet i Indskriften¹⁾. Fleertallet af saadanne Signeter ere af Kobber og Bronze, kun et enkelt af Sølv. Man skulde dog fristes til at troe, at dette sidste Metal er bleven benyttet temmelig jævnlig, thi i Oldn. Musæum findes et i Thy fundet Solvsignet, der har tilhørt en alt andet end fremragende Adelsmand, Jes Kalle, som boede i Thy, hvor han blev dræbt paa Thinge af Maurids Nielsen Gyldenstjernes Svende. Forfatteren gjør gjældende, at det langt overveiende Antal af disse Signeter er indenlandsk Arbeide²⁾, og Anmelderen kan ganske slutte sig til denne Opfattelse, ja, han er ved sit Studium af danske Adelssegl kommen til den Anskuelse, at de navnlig fra det 15de Aarh. endog som oftest bleve udforte i selve den Provinds, hvor Eiermanden boede. Seglene fra dette Aarh. lade sig for en Deel ordne i forskjellige Grupper, hvoraf hver enkelt aabenbart skriver sig fra samme Signetstikker, og en Undersøgelse af de vedkommende Eiermænds Hjemstavn viser da, at de til en enkelt Gruppe Signeter svarende Eiermænd fortrinsviis ere bosatte i een og samme Laudsdeel, hvor man altsaa med temmelig Vished tør forudsætte, at vedkommende Signetstikker har boet. Her er dog ikke Stedet til nærmere at komme ind paa dette Forhold, om hvilket man jo vilde kunne udtale sig med langt større Sikkerhed, ifald vi havde haft selve Signeterne for os istedetfor de nu Aarhundreder gamle, ofte stærkt udvidskede Voxaftryk. Mindre euig er jeg med Forf., naar han troer at kunne hævde, at Brugen af rødt og til-

¹⁾ I et enkelt Tilfælde skal det endog være bleven brugt uforandret efter Forf. Angivelse, men jeg har ikke kunnet finde den af ham i den Anledning gjorte Henviisning til Nr.972. S.74*.

²⁾ Forfatteren nævner Exempler paa Undtagelser (S. VI). flere lode sig sikkert opstille. Anmelderen skulde f. Ex. være meget tilbøielig til at ansee Signetet til Nr.185 for at være udenlandsk Arbeide.

deels grønt Vox var en Kongehuset og Geistligheden forbeholdt Forrettighed. Ligesom han indrømmer, at selv de høieste Geistlige jævnlig benyttede ufarvet Vox, saaledes ere Exempler paa, at almindelige Adelsmænd, ja Borgere i Byerne i det 14de Aarh. benyttede baade rødt og grønt Vox af allerfineste og bedste Kvalitet, ingenlunde sjeldne, og Anmelderen har det bestemte Indtryk, at hvis der af Voxets Farve og Beskaffenhed lader sig drage nogen Slutning, bliver det ikke i Retning af Forseglerens Stand, men kun angaaende hans Formuesforhold eller den Vægt, der lagdes paa, at Seglet bevarede; thi det farvede Vox var ikke blot smukkere, men ogsaa, hvad enten Farven var rød, grøn eller brun, bedre og altsaa mere holdbart end det ufarvede.

Men det vilde være for vidtøftigt her at følge Forf. i hans udførlige Redegjørelse for selve Fremstillingerne i Seglene, den gradvise Ændring af deres Form og Indhold, Udviklingen af de enkelte Stiftsmærker, Overgangen fra Majuskler til Minuskler i Indskriften, hvilket alt danner faste Holdepunkter for Bestemmelsen af den Tid, fra hvilken de ikke personlige Segl skrive sig, navnlig de talrige Klostersegl, for hvilke Forfatteren gjør udførlig Rede. Inden jeg dog gaaer over til selve Seglværket, maa jeg beklage, at Indledningen ikke giver Oplysning om, hvorvidt der er gaaet frem efter bestemte Regler og da hvilke ved Bestemmelsen af de Segl, der blot skulde omtales i Texten, og de, der tillige skulde afbildes. Hvorfor ere saa tarvelige og indholdsløse Brudstykker som Nr. 646, 709, 719 beærede med en Afbildning, medens andre langt bedre bevarede Segl (som Johannes Gerechini S. 22. Michael Winneres S. 28) kun ere omtalte i Texten, eller, for at tage et andet Exempel, hvorfor er af Klosterforstanderen i St. Clara Kloster Jep Jensens fire¹⁾ Segl kun det ene og da netop dette (Nr. 429) afbildet? Det Signet, som findes under Bjerger H. Nr. 4, turde være nok saa interessant, ialtfald i heraldisk Henseende.

¹⁾ Der er for Resten kun tre; thi det Segl, som findes under „Sjælland. Møen“ 138 er Aftryk af samme Signet, som Nr. 429 hvis fulde Indskrift ikke begynder med „s“ men med „si“.

Vende vi os nu til Værkets Hovedafdeling, de 1039 Segl-
tegninger, fordelte paa 60 Tavler, foruden 36 i Texten trykte
Afbildninger, saa kan jeg ikke nægte, at samtidig med at jeg
yder Lithograph Th. Bergh den fuldeste Anerkjendelse for den
smukke Skikkelse, i hvilken disse Segltavler fremtræde, og
samtidig med at jeg indrømmer, at de enkelte Seglafbild-
ninger, der jo for største Delen ere tegnede af Hr. Bergh, i
Henseende til paalidelig Gjengivelse staae langt over, hvad
der hidtil er præsteret af den Art her hjemme — man sam-
menligne f. Ex. Afbildningen af Børglum-Bispen Niels Stygge
Rosenkrantz' forskjellige Sigiller med de i Barners Familien
Rosenkrantz' Historie I. meddelte Afbildninger —, ligesom de
ogsaa staae paa Hoide med eller over flere udenlandske
Seglværker, har jeg dog en Følelse af, at her ligger Vær-
kets svageste Side. Afbildningerne ere smukke nok, men
ved Sammenligning med Originalerne forekomme de mig gjen-
nemgaende ikke at være saa noiagtige, som det i vore Dage
kan forlanges.

Den første Fordring, der stilles til en Seglafbildning, er
den, at den skal være en saa slavisk tro Gjengivelse af Ori-
ginalen som mulig, paa den ene Side ikke givende mere end
denne, men paa den anden Side ogsaa medtagende alt, hvad
der paa nogen Maade lader sig skjelne i Seglet. Den meest
tro Gjengivelse faaes naturligviis ad photographisk Vei, og de
Seglafbildninger, som af og til ledsage det tydske Maaned-
skrift „Der deutsche Herold“, vise, hvor overordentlig smukke
Resultater der lade sig opnaae ad denne Vei — vel at mærke,
naar man kan benytte Gibsaftryk af udmærket skarpe og
tydelige Voxsegl eller, endnu bedre, tage af selve Signeterne.
Saadanne Aftryk har man imidlertid jo kun i de allerfærreste
Tilfælde, og da desuden ethvert photographisk Billede kun
giver Seglet, seet under Belysning fra en enkelt Side, saa at
de i Skygge liggende Detailler heelt eller for en Deel gaee
tabte, vil derfor som oftest en photographisk Gjengivelse af et
Segl ikke kunne erstatte en øvet og omhyggelig Tegners.
Medens det altsaa efter min Formening kun kan paaskjønes,
at Dr. Petersen har valgt at lægge Haandtegninger til Grund

for sit Værk, maa det dog beklages, at disse Tegninger ere reproducerede ved Lithographi og ikke ved Lystryk eller en anden lignende photographisk Methode, og jeg kunde ønske — dog selvfølgelig kun forudsat, at dette ikke opfattes som en Bebreidelse mod Forf. —, at Dr. Petersen selv havde været i Stand til at udføre sine Tegninger. Enhver nogenlunde dygtig Tegner kan udføre en smuk og nøiagtig Copie af et skarpt og tydeligt Seglaftryk; men, efter et timelangt Arbeide, under den omhyggeligste Granskning af hver lille Enkelthed, under Lysvirkning snart fra Høire, snart fra Venstre, snart tæt til, snart langt fra Øiet, at give en fyldestgjørende Afbildning af et gammelt Voxsegl, hvis Figurer og Indskrift enten halvveis ere borte eller ved Aarhundreders Slid forvandlede til meer eller mindre utydelige Forhøininger og Fordybninger, — ja, det er ikke hver Mands Sag. Dertil kræves ikke blot et særlig øvet Øie, men fremfor alt en Taalmodighed, en Kjærlighed til Opgaven, som kun kan forudsættes hos den, der arbejder af Interesse for Sagen, uden mindste Hensyn til Arbeidets oeconomicke Side. Under alle Omstændigheder troer jeg altsaa, at det vilde have været til stort Held for Værket, om Dr. Petersen ved Afbildningerne som ved det øvrige Værk havde været i Stand til selv at lægge Øie og Haand til, derved vilde have været vundet meget mere end blot en Undgaaelse af de hyppige Uoverensstemmelser mellem Text og Afbildninger, til hvilke jeg senere skal komme tilbage. Dette har nu ikke kunnet lade sig gjøre; Forf. har maattet tye til andre Hænder og tildeels andre Øine end sine egne. Har da den Medhjælp, han har søgt, ikke været tilstrækkelig øvet eller samvittighedsfuld nok? De Hrr. Berghs¹⁾ anerkjendte Dygtighed som Tegnere kunde nu vel ikke tage Skade, om det oplystes, at de ikke havde haft Øvelse i Segl-tegning, da de paabegyndte Arbeidet, men jeg vil saa meget mindre forekaste dem en Mangel paa Øvelse, som en Sammenligning mellem de første og de sidste Tegninger i Værket

¹⁾ Saa vidt mig bekjendt have Fader og Son deelt Arbeidet, i alt Fald for Tegningernes Vedkommende.

slet ikke lader tormode, at det fra Begyndelsen har skortet i den Retning, og lige saa lidt vil jeg anke over, at Tegningerne ikke have været udførte med al ønskelig Omhu, thi — jeg kjender slet ikke disse Tegninger. Hvad der foreligger i Værket er jo nemlig kun en lithographisk Gjengivelse af dem, altsaa en Tegning efter Tegning, uden at Originalen længere har ligget Tegneren for Øie. Et slikt Udenomsarbejde, man gjøre det saa omhyggelig, man vil, bliver nu engang ikke til Gavn for Liigheden med Originalen. Har f. Ex. Tegneren en ubevidst Tilbøielighed til at see Bogstaverne i Seglet større, end de ere, saa vil denne Egenskab gjøre sig i en forstærket Grad gjældende for hver Omtegning, der finder Sted; hvad der i Seglet utydelig kan skimtes, vil enten ganske forsvinde eller staae som ganske tydeligt, især da Kunstneren naturligviis har en stærk Trang til at lade sin Tegning træde saa smukt frem som mulig, hvorved skjæve Bogstaver umærkelig rettes, Foldekast forskjøntes, Slyngninger og Perlerande afrundes, heldende Skjolde og Hjelme forrykkes o. s. v. Forfatterens omhyggelige Revision¹⁾ af de lithographiske Gjengivelser, foretagen efter selve Seglene, har vel kunnet raade Bod paa de ligefremme Feil, som foraarsagedes ved de lithographiske Omtegninger; men denne Revision har ikke kunnet rette det mere eller mindre forfeilede i det hele Præg, som næsten for hvert eneste Segl har listet sig ind ved denne Omtegning. Det er i saa Henseende characteristisk, at der i Seglværket er afbildet et og samme Segl to Steder: Nr. 263 og 388. Disse to Afbildninger ere ogsaa indbyrdes afvigende nok til, at man skulde tro, at de maatte hidrøre fra forskjellige Signeter, en Tro, som dog ganske forsvinder ved en Betragtning af de originale Segl²⁾. Den anvendte

¹⁾ Hidrører den afstikkende sorte Tegning, som dukker op i saa mange af Afbildningerne, navnlig i Værkets sidste Halvdeel (f. Ex. „o“ i „prioris“ i Nr. 660, „ivar“ i 824, Forkortelsestegnet i „FRIS“ i 960 o. s. v.) fra, at denne Revision er foretaget med et lovlig grovt Materiale (almindelig Pen og Blæk)?

²⁾ Det sidste Navn i Indskriften om dette Segl er i Texten til Nr. 388 uden Vaklen læst „midjaelfon“, skjøndt Tegningen viser.

Udførelsesmethode er heller ikke heldig til Gjengivelse af Overgange fra Lys til Skygge, og dette har især gjort sig gjældende, hvor Talen var om at gjengive de omtrent udslidte Partier af et Segl, f. Ex. i Indskriften, de ville enten heelt blive borte eller ogsaa staae skarpere i Afbildningen end i Originalen¹⁾. Anmelderen kan anføre Exempler nok paa Segl, hvor han ikke har kunnet læse saa meget, som Dr. Petersens Afbildning giver²⁾, og omvendt³⁾. Der ligger overhovedet en stor

at dette Ord er utydeligt i Seglet; det begynder imidlertid i de originale Segl utvivlsomt med et „b“ og ender med „hællan“. Der kunde staae „Bachaellan“; Eiermanden kaldes i Brevet 1421 „Bagheeld“ (jvfr. Texten til Nr. 263).

¹⁾ F. Ex. Indskriften i Nr. 983 er sikkert altfor tydelig gjengivet i Afbildningen, jvfr. Texten.

²⁾ F. Ex. Nr. 558 og Jens Nielsen Kannik (S. 57), af hvilke navnlig det sidste Segl synes mig aldeles udvidsket.

³⁾ I Nr. 48 kan læses Gerardi (Klev, læste Grubbe). Figuren i Skjold og Hjelm i Nr. 141 er en Hummerklo; Manden var en verdslig Adelsmand, som 1501 skrives „i Tommerup, Væbner“, eiede Gods i Ods Herred, hvorom han holdt Skifte med sin Broder, Vinter Nielsen i Skjelskør (Ods H. 3, hvor det hos Dr. Petersen afbildede Segl ogsaa hænger), og allerede 1492 skrives til Gumløse samt fører et andet Segl med samme Skjoldemærke (Langebek). Kronen i Skjoldet i Nr. 283 staaer ikke, som i Texten formenes, over et Bogstav; det er en bred, med Edelstene besat Ring, hørende til Kronen, som er bleven misforstaaet. I Nr. 343 kan i Seglets øverste Deel læses „s'...bi“. Dr. Petersen tyder i Nr. 349 de to Bogstaver, som han har skimtet i den sidste Halvdeel af Indskriften i Jasper Henriksens Segl som „canonici“; jeg tvivler ikke om, at han ved et fornyet Eftersyn vil finde, at der maa læses „decani haffu“. I Nr. 649 kan læses „s. andree criffierui“. Bjelken i Nr. 666 er viinranket, Omskriften kan læses „s' sævning anderfon“ (jvfr. Adels Mag. 243). I Nr. 864 troer jeg at kunne læse „s' andree falftr canonici“. Nr. 885: De to firbenede Dyr ovenpaa Skjoldet, som Texten omtaler, men som Tegneren saa godt som slet ikke har antydnet, berøe paa en Misforstaaelse af de Skjoldet bærende Engles ene Arm og Haand, hvormed de holde fast i Skjoldets øverste Rand. Nr. 887: Indskriften kan læses fuldt ud: „s' mgri wille hadi andree“. S. 7: Peder Povelson Diacon, læser jeg „.... i pauli decani lund“.

Fare i den Omstændighed, at man i saa mange Tilfælde omtrent kan gjette sig til, hvorledes Indskriften kunde lyde, og da er tilbøielig til at ville see just dette, selv om det ikke staaer der. Et mærkeligt Exempel paa, hvor farlig denne Tilbøielighed er, viser Børglum-Provsten Anthonius' Segl (Nr. 632). Dr. Petersen har læst Omskriften paa dette Segl saaledes: „s' antho[nii] p̄p̄ositi bur̄lanensis“. Under Indflydelse heraf har Tegneren afbildet „s: anthor.. p̄posi blan̄es“ og mellem de to sidste Ord en ubestemmelig Krølle, nærmest liig et „c“. Han har aabenbart haft Møie med at faae de enkelte Bogstaver til at passe til Dr. Petersens Læsning, og kun ved at tye til en saa høist enestaaende Forkortelse som „blan̄es“ for „burglanensis“ eller „burlanensis“ have Forfatter og Tegner kunnet enes om Indskriften; men der staaer ikke „p̄posi blan̄es“; der staaer aldeles skarpt og tydelig i det vel bevarede Segl „s: antho[nii] v̄r̄stenber̄d̄“, og det er andetsteds fra bekjendt, at Provsten virkelig hørte til den ansete tyske adelige Slægt Fürstenberg, hvad til Overflod hans Vaaben i Seglet, to Bjelker, stadfæster.

I det Hele taget er Forfatteren, forekommer det mig, ved sin Behandling af Forkortelser kommen ind paa et temmelig misligt Spor. Han har nemlig i sin Text til Afbildningerne gjengivet Seglindskrifterne i en reconstrueret Skikkelse, som oftest uden Angivelse af, hvad der i Seglet staaer som Forkortelse, eller hvad der er udeladt; naar hensees til de høist paafaldende Forkortelser, som Tegningerne af og til indeholde — som f. Ex. Nr. 28, hvor „ard̄iepīscopi“ er forkortet til „ar̄cip̄“ —, kunde man vel have ønsket i Texten at kunne overbevise sig om, hvorvidt Forf. og Tegner ogsaa overalt have læst det samme. Der anvendes et System af skarpe og runde Klammer og af mindre Skrift, til hvis, i altfald for Anmelderen noget gaadefulde, Anvendelse en Forklaring nok kunde have været nyttig; men Indledningen giver ingen Oplysning om, hvilke Principper her ere fulgte. De indklamrede Stykker af en Indskrift betegne, saa vidt jeg forstaaer det, som oftest, at vedkommende Stykke er bortstødt af Seglet, hvorimod de i Seglet anvendte Forkortelser i

Texten ere opløste enten med mindre Skrift (som f. Ex. Nr. 753) eller, som sagt, oftest uden nogen Angivelse af hvad der er Forkortelse og hvad ikke, saaledes at et „Ripensis“ i Texten lige saa godt i Seglet kan være gjengivet ved et „Ripens“, „Ripen“, „Rip“ eller blot et „R.“ som ved „Ripensis“. Der er imidlertid saa mange Afvigelser fra Systemet, at Anmelderen selv tvivler om sin Opfattelses Rigtighed. I Claus Andersen Ulfelds to Segl Nr. 539 og 601 er Forkortelsen sat i skarpe Klammer ved det første, men ikke ved det andet¹⁾; Nr. 546 har skarpe Klammer om Bogstaverne „ves“ i Fornavnet, skjøndt Tegningen viser, at her ikke mangler noget af Seglet, kun har Tegneren overseet et „f“ efter „clæ“; der staaer i Seglet „claf“; Nr. 147 har baade Forkortelse og Afstødning mellem skarpe Klammer; ved Nr. 685 er Afbildningens „sigi“ i Texten yderligere forkortet til „s“; Nr. 704 har en Deel af det indklamrede og altsaa bortstødte Stykke af Indskriften trykt med smaa Bogstaver, som om her var en opløst Forkortelse, hvad Forf. dog ikke ret vel kan vide²⁾. Nr. 742 har til en Afvexling Forkortelsen i runde Klammer o. s. v. Forf. tager end ikke Hensyn til, om der i Seglet er antydning af en Forkortelse eller ikke; „Johannis“ i Seglet bliver lige saa vel som „Johis“, „Johanis“ til „Johannis“ i Texten, skjøndt der maaskee slet ikke foreligger en Forkortelse, men en af de ikke sjeldne Stavefeil eller Gra-

¹⁾ Uagtet det ved Nr. 601 oplyses, at Mester Claus Andersen endnu 1492 var Prior i Dalum Kloster, har Forfatteren dog lige efter ham en vis Mester Erlan som Prior sammesteds 1487. Da denne Mester Erlan nu ovenikjøbet forer Ulfeld-Vaabnet, er det lidt paafaldende, at Forf. ikke har fattet Mistanke til ham. Havde han efterseet sin Kilde, Hyldingen 1487, endnu engang, vilde Mester Erlan sikkert hurtig være bleven stroget som ene beroende paa en Læsefeil af „Erlan“, hvor der stod „Claus“.

²⁾ Mon overhovedet denne Indskrift er rigtig læst? Forkortelsen af „Johannis“ i Klevenfeldts Tegning til „Johini“ seer meget mistænkelig ud, skjøndt den stemmer med Afbildningen i „Geistlige Sigiller“.

veringsfeil fra Graveurens Side. Text og Afbildninger lade sig altsaa i saadanne Tilfælde ikke bruge til en indbyrdes Control, og ingen vil opdage en Tegnefeil som f. Ex. i Nr. 749, hvor netop „Johannis“ kun er stavet „IOHANIS“ i Afbildningerne, skjøndt der i Seglet staaer „IOHANNIS“; thi rigtignok staaer der ogsaa „IOHANNIS“ i Texten, men man vil antage dette for at være en opløst Forkortelse. Dette er nu ingen Ulykke, forkastelig bliver Methoden først, hvor Forf. anvender den paa Slægtnavne, f. Ex. i Biskop Henrik Stangebergs Segl Nr. 867, hvor han i Texten skriver „stanghenberg“, skjøndt der i Seglet staaer „staghberg“ uden mindste Forkortelsestegn hverken over, i eller under Linien; Navnet skrives nemlig i samtidige Breve lige saa hyppig „Stangberg“ og „Stangeberg“ som „Stangenberg“. Jeg gad dog vidst, om Forf., naar han kommer til de verdslige Segl, ved Henrik Stangebergs Frænde Niels Stangebergs Segl paa lignende Maade vil supplere Indskriften i dennes Segl, hvor der tydelig staaer „Sanberg“, til „Stangenberg“ og derved udvidske et Faktum, der kan blive af mærkelig Betydning for en Undersøgelse af Slægtskabsforholdet mellem de to Slægter Stangeberg og Sandberg¹). Der er i Forveien Uoverensstemmelser nok mellem de i Texten angivne Indskrifter og de, der ere tegnede paa Billederne, Uoverensstemmelser, som maaskee nærmest finde deres Forklaring ved, at Texten er udarbejdet paa Grundlag af de forudgaaende Undersøgelser, forinden Seglene bleve aftegnede, og ikke senere er bleven tilstrækkelig sammenholdt med Tegningerne²).

¹) Den almindelige Antagelse, at denne sidste Slægt, der fører samme Vaaben som Stangebergerne, skulde have Navnet Sandberg fra den holsteenske Slægt Sandberg, som førte en Love i Vaabnet, turde vise sig urigtig.

²) Exempler er der nok af. Nr. 61, 64, 652 og 842 have et „s“ i Texten, som mangler paa Tegningen; i Nr. 64 læser Texten desuden „ufac“, hvor Billedet har „efac“. Ved Nr. 97 har Texten „s' andre bn“, men i Afbildningen synes at staae „s' andre alberti“; uheldigviis for denne sidste Læsning hed Manden Andreas Svendsen (jfr. Svensk Diplomatarium 1401—7

Endnu kunde vist flere end Anmelderen have ønsket en Forklaring angaaende den særlige Vægt, Forf. synes at lægge paa, at der i Seglindskriften er anvendt et „E“ af Formen „E“. Overalt, hvor dette nemlig er Tilfældet, gjengives det

S. 105, 496—7, hvor det sees, at Indskriften er „s' andree swensson“). Billedet af Nr. 228 har flere læselige Bogstaver end Texten, i Seglet kan læses IACOB . . . I CAN, idet det sidste „I“ i „IACOBI“ feilagtig er tegnet under den høire Ramme om Skjoldet istedetfor ovenover og adskilt fra „IACOB“. I Nr. 279 har Billedet urigtig „tchani“, Texten rigtig „tchonis“, baade Klevenfeldt og Langebek læse Slægtnavnet „rosfogard“ og ikke, som her afbildet, „rosfugar“. Ved Nr. 288 har Texten „andree“, Afbildningen „andrei“, hvorhos det er overseet, at det Segl som føres 1501 under Brevet „Roskilde 149“, hidrører fra et andet Signet end det, som er afbildet, idet den temmelig udslidte Indskrift kun kan læses som „s' dui petri“ paa venstre og „andreeffon“ paa høire Side af Vaabnet; dette sidste ligner vel i sin Udstyrelse i høj Grad det afbildede, men en opmærksom lagttager vil ogsaa her finde Forskjelligheder, der yderligere godtgjøre, at der foreligger et andet Signet. Ved Nr. 297 har Texten „laurentii“, Billedet „laurenti“, men Seglet har „lauricii“. Ved Nr. 333 har Texten „hauriden“, Billedet „erriden“; Nr. 435 henholdsviis „MIKELSSEN“ og „MIKELSSON“. Ved Nr. 629 læses i Texten „S. IOHANNIS . . . OTI“, hvilket sidste i Registret temmelig dristig suppleres til „Thrugoti“ (hvorfor ikke lige saa godt „Stigoti“?); Tegningen viser imidlertid tydelig, at der i dette Ord har været et „A“, og tyder i det hele nærmest paa, at Langebeks Læsning „BAGGGI“ (eller maaskee „BAGGHI“) er rigtig; Vaabnet er da ogsaa Baggernes. Læsningen i Texten af Indskriften i Nr. 635 synes hverken tilstrækkelig begrundet ved Afbildningen eller den ældre Tegning, som Klevenfeldt har; thi i den læses kun Bogstaverne „OIS“. Ved Nr. 646 bekræfter Tegningen just ikke Textens Angivelse, at de 3 Figurer i Skjoldet ere Lillier. I Nr. 822 har Afbildningen „hartuici iul“, Texten „hartuici iul“, Klevenfeldt har „hartuici iul“. Nr. 862: Texten har kun „s' cristierni presbiteri“, Tegningen derimod „s' nicolai cristierni presbi“. I Nr. 891 har Afbildningen „wilhelm“ ligesom Klevenfeldt, Texten derimod „willelmi“. I en anden Tegning af samme Segl hos Klevenfeldt læses imidlertid „willhadi“, og dette er det rigtige. Efter Texten til Nr. 1030 skulde man nærmest troe, at en „Johannes Johannis-

omhyggelig i Texten¹⁾), hvorimod der ikke tages mindste Hensyn til, om Indskriften ellers har „E“ eller „G“, „C“ eller „Q“, „H“ eller „h“, „M“, „m“ eller „O“, „N“, „R“ eller endog ganske som et „H“²⁾), „T“ eller „T“.

Texten indeholder foruden Gjengivelsen af Seglindskriften og et kort Referat af Seglets øvrige Indhold tillige en Angivelse af de Steder, hvor Exemplarer af det paagjældende Segl findes; der savnes imidlertid, hvor flere Exemplarer findes, her en Angivelse af, hvilket af disse der nærmest har tjent Tegneren til Forbillede.

Endnu maa med Hensyn til Tegningerne bemærkes, at medens Tegneren som oftest har holdt sig til selve Signet-aftrykket og ikke medtaget de udenfor Signetranden liggende Dele af Voxklumpen og dens Pergamentsstrimler, er der dog heller ikke her gaaet frem efter et bestemt Princip. Medens enkelte Segl som f. Ex. Nr. 947 ere aftegnede med manglende Rand, saa at man faaer det Indtryk, at intet mere er tilbage af Voxet, end hvad her er afbildet, skjøndt Seglet i Virkeligheden sidder i en stor, solid Voxklump, saa er f. Ex. Nr. 909

Lanke² nævnes i det paagjældende Brev (Horns H. 20); men det er ingenlunde Tilfældet; paa den til Seglet svarende Plads i Brevet nævnes en „Hans Kortzssen“, Sognepræst i „Fersleffue“; heelt umuligt er det dog ikke, trods det afvigende Navn, at Seglet er hans; thi den dalevende langelandske Adelslæggt Kortsen førte netop et lignende Vaaben, og den kunde jo have brugt Navnene Kortsen og Lanke paa lignende Maade, som Navnene Hvide-Stisen, Viffert-Maltesen etc. brugtes af de paagjældende Slægter. Tegningen af Nr. 1038 viser, at Indskriften har været længere end antydnet i Texten. Særlig uheldig er en Afvigelse imellem Text og Billede ved Nr. 983, hvor Texten har et heelt Ord (ECCLESIE), som slet ikke findes i Afbildningen; thi netop ved dette Segl retter Forf. heelt igjennem en ældre feilagtig Læsning af den samme Indskrift. (Ovenstaaende Liste er ingenlunde fuldstændig; thi Anm. har her som overalt hovedsagelig kun gennemgaaet de Segl, der indeholde et eller andet Vaabenskjold.)

¹⁾ Nr. 742 viser, hvor nøie Forfatteren i saa Henseende passer paa.

²⁾ See Nr. 320.

tegnet med en omgivende Voxklump som heelt og holdent skyldes Tegnerens Phantasie, thi den hverken er eller har nogensinde været paa Originalen. I og for sig er dette naturligviis af ringe Betydning, men det vil ganske vist uvilkaarlig svække Tilliden til hele Tegningens Nøiagtighed hos den, der sammenligner den med Originalen.

Værket ledsages af et udførligt Register i tre Afsnit: Personnavne, Religieuse Fremstillinger og Helgenfigurer samt Skjoldemærker og Symboler. Disse Registere ere udarbejdede med særlig Ombu og Omtanke og ere af stor Betydning for den, som hyppig skal slaae efter i Værket¹⁾.

Jeg har maaskee opholdt mig vel længe ved de Indvendinger, som jeg har haft at fremsætte mod Værket, men Grunden dertil er væsentlig den, at et og andet, af hvad jeg her har fremsat, mulig kunde komme til Nytte, naar Værket forhaabentlig snart fortsættes med Adelsseglene. Thi at denne Fortsættelse ikke kan være i bedre Hænder end i Dr. Petersens, derom er jeg overbeviist trods alle mine Anker, af hvilke jo ogsaa de væsentligste munde ud i et Forhold, over hvilket han ikke er Herre, nemlig det, at han kun repræsenterer Hovedet, medens Hænderne maatte hentes andetsteds. I denne Opfattelse bestyrkes jeg først og fremmest derved, at selve Indsamlingen af Materialet, hvorfor han alene har Æren, er foretaget med en saa enestaaende Grundighed, at jeg, der har gjennemgaaet de fleste af Geheimearchivets Hovedsamlinger af danske Pergamentsbreve fra Middelalderen, ganske vist kun havende Øie for de Segl, der havde Betydning for Adelshistorien, har fundet yderst faa originale Segl, der burde have været i Dr. Petersens Værk, uden at de findes der.

Da en Liste over disse kunde have sin Betydning, vil jeg slutte min Anmeldelse med en saadan:

¹⁾ Et Par Smaafeil har Anm. tilfældig fundet: „Thrugillus Sacerdos et Commendator“ (Nr. 709) mangler. Thorbern Bille henviser til Suppl. S. 86, men findes ikke her, hvorimod Peder Lykke er omtalt paa denne Side, men mangler Henviisning i Registeret. Ved Niels Stigson (Thott) mangler Henviisningen til S. 8*.

Hr. Jesper, Degn i Kjøbenhavn, fører 1461 et andet Segl end det afbildede (Nr. 349), Skjoldet viser to Lillier paa korslagte lange Stilke, af Indskriften er kun tilbage „*s: iasp.....n*“ (Merløse H. Nr. 150). Det af ham førte Vaaben kan altsaa ikke betegnes som et „Frille-Vaaben“, da denne Slægt førte en Plante med Rødder og med to Søblade.

Hr. Jep Falster, Præst, 1430, Falster-Slægtens Skjold, udslidt Omskrift (Merløse H. 31).

Evert Jepsen, et løst Segl i Geheimearchivets Seglsamling. Skjold som Nr. 238, Omskrift: „*s' effrardi ieipfen*“. Textens „Daa-Vaaben“ ved Nr. 238, som i Rettelserne er forandret til „Brymle-Vaabnet“, burde strengt taget endnu en Gang rettes til „Krage-Vaabnet“; thi i adskillige Breve i Arne-Magn. Samling kalder han sig Evert Jepsen Krage, ligesom hans Fader kalder sig Jep Krage. Et Vaaben af lignende Udseende omtales ogsaa i Adels-Lexiconnet under Navnet Krag.

Dnus. Johannes Krabbe 1437; samme Vaaben som Nr. 421, Omskrift „*s. iohans. michael. (?) dicti. krabbe*“ (Arne-Magn. Samling Fasc. 37 Nr. 28); afbildet hos Klevenfeldt.

Hr. Christiern Nielsen, Kannik i Aarhus 1476; Vuurranke-Munkernes Skjold og Hjelm, Omskrift „*s kistern. uilff. pfbt.*“ (Aarhus 32).

Doctor Johan, Degn i Roskilde 1474, Qvitzov-Vaaben (omtrent udslidt), Omskrift „*...iohannis ioha...*“ (Stevns H. 120).

Hr. Lauritz Jepsen, Sognepræst i „Marwydhe“ 1485; Skjold med en Pæl, Omskrift: „*s laurenci t. pfbt.*“ (Vester Flakkebjerg H. 81).

Johannes Bondesen „de wæyby, presbiter“ 1376; Uldsax mellem to Stjerner, afbildet hos Klevenfeldt, Omskrift „*S'IO.....Æ SACERDOT*“; forskjelligt fra det afbildede (Nr. 384) (Holbo H. 26).

Pæther af Hoddy, Præst i Tüstorp 1406; deelt Skjold, 2det Felt 3 Gange deelt; Omskrift „*SPETRI. GØTONIS. SØ.*“ (Nørholm 1).

Thomas Beintssen, Official i Lund 1451; en skraat-

staaende Piil, Omskrift „g. thome . be tti“ (Arne-Magn. Fasc. 3 Nr. 143).

Ved Nr. 375 kunde have været tilføiet, at Seglet findes under et Document af 1368 (Voldborg H. 125). Eieren kaldes da „Dnus. Andreas Marswin, rector ecclesie alwærsløf“.

Thomas Jensen, Kannik i Ribe, 1429, benyttede et Skjold, hvori tre Spillebrikker med Omskrift „S·HINRICI BARDEWIK“ (Ribe Stiftskiste 190). Seglet er altsaa maaskee med Forsæt udeladt, da det ikke er Kannikens eget Signet.

Skulde nu denne Fortegnelse endda stilles i sit rette Lys, burde der som Modstykke opstilles en Fortegnelse over de for ham hidtil ukjendte Segl, Anmelderen har fundet i Dr. Petersens Arbeide; men dertil vilde vel kræves omtrent saa mange Sider, som der til den anden er brugt Linier, og den vilde jo kun tjene til at bevise en Sætning, om hvis Rigtighed Ingen tvivler, nemlig, at det er ulige lettere at criticere andres Arbeide end selv at yde noget bedre.

J. B. Løfflers Billedværk over Gravstenene i Roskilde er udgivet med Understøttelse fra Cultusministeriet af Roskilde Domkirkes Midler, idet det, som Forfatteren i Forordet oplyser, oprindelig kun var Planen at udgive et Antal Afbildninger af de mærkeligste Gravstene i denne Domkirke, om end som Led af et større Værk om Landets Gravstene i Almindelighed, et Æmne, hvormed Forf. i en Række af Aar har sysselsat sig, og hvori han som ingen Anden er hjemme. Denne Plan blev dog betydelig ændret og udvidet. Værket fremtræder nu som et Hele for sig, det bringer adskillig flere Afbildninger end oprindelig paatænkt, ikke blot af Stene fra Domkirken, men ogsaa fra Byens andre Kirker, og det bringer den fuldstændige Indskrift paa samtlige fra Roskilde By, i og udenfor Kirkerne, kjendte, baade endnu bevarede og forsvundne Gravstene. At denne Udvidelse i høi Grad har forøget Værkets Betydning, er en Selvfølge. Løffler har i for-

skjellige Retninger været langt heldigere stillet end Henry Petersen. Han er selv Kunstner, han har selv tegnet de afbildede Gravstene efter Originalerne, og han har selvfølgelig derved ganske anderledes end Dr. Petersen kunnet have Haand i Hanke med sin Lithograph; hans Bogs Text og Billeder gjøre da ogsaa et mere heelstøbt Indtryk end Seglværket. Derhos har han saa godt som kunnet spare hele det møjsommelige Samlerarbeide, der har maattet gaae forud for Seglværket, idet hans Materiale, for saa vidt det endnu er bevaret, er samlet hovedsagelig paa eet Sted, og selv Indskifterne paa de kjendte, men nu forsvundne Gravstene have været forholdsviis let tilgængelige. Hvis En og Anden derimod skulde mene, at Löffler ogsaa har været heldigere stillet, da han for sig har haft et saa uforgængeligt Materiale som Steen istedetfor det bløde Vox, saa at han ikke blot har haft sit Stof bevaret i et langt rigere Omfang, men ogsaa i en bedre Skikkelse, saa tages der heri mærkelig fejl; thi Gravstenene hele Landet over have været endnu værre Kaar undergivne end Voxseglene, netop fordi de til alle Tider ved selve deres Materiale repræsenterede en Capital, som man ønskede at benytte. Snart bleve de solgte for i forandret Skikkelse paa ny at bruges som Gravstene¹⁾, eller Kirkerne selv gjorde sig dem nyttige ved at anbringe dem som Trappesteen eller som Rendestene uden om Bygningerne til Opsamling af Tagdryp, eller de solgtes til Private til samme Brug eller simpelthen til Itu-

¹⁾ Selv Træ-Epitaphier synes at have haft denne Skjæbne; thi det af Löffler under „Rettelser og Tilføielser“ omtalte Epitaphium over Christian Gyldenstjerne og Dorthé Rud bærer ikke blot paa Over- og Understykket dette Ægtepars Ahnevaaben, men paa hver af Sidefløiene findes 8 andre Vaaben (nemlig Tidemand, Hvide, Ulf, Skinkel, Bolle, Krag (med een Krage), Krummedige, Rantzow og Urne, — Valkendorf, Krumstrup, Passow, Serlin, Ulfeld, Skinkel og Grubbe), der ikke høre herhen, men vise, at Epitaphiet oprindeligt har hørt til Otte Brockenhuus' og Fru Karen Venstermands Grav, idet de paagjældende Vaaben ere de otte Ahner, henholdsviis for hans Moder Fru Gedske Tidemand og for hendes Moder Fru Alhed Urne, jvfr. Tavle 26.

slagning til Skjærver. Og den ene Tid har i det Capitel ikke noget at lade den anden høre. Roskilde Domkirke og By er i saa Henseende ingen Undtagelse fra Reglen. Forf. kan meddele de endnu bevarede Indskrifter paa ikke mindre end 90 tabte Gravstene, og hvor mange ere ikke gaaede aldeles sporløst til Grunde! Ogsaa af de sjeldne, høist interessante, store Metal-Gravplader fra det 14de Aarh., hvoraf nu kun en eneste er bevaret, har Domkirken besiddet mindst eet Exemplar. Det var den ualmindelig pragtfulde Plade over den 1397 afdøde Biskop Niels Jepsen (Ulfeld), hvoraf Forfatteren meddeler Copie efter en gammel Tegning. Originalen blev nemlig 1806 solgt efter Vægt som gammelt Metal til en Kobbersmed for 45 Rdl. 4 $\frac{1}{2}$ β (!) ¹⁾.

Og nu de Stene, som ere i Behold, hvor mange af dem ligge endnu ikke i Gulvene, udsatte for Tilintetgjørelse ved dagligt Slid! Det er jo Tilfældet den $\frac{1}{2}$ Dag i Dag med samtlige Stene i Roskilde Domkirke, men kun de færreste Steder har man som her søgt saa meget som muligt at beskytte dem ved et Dække af Tæpper og Maatter. Løfflers Bog viser, hvor paatrængende nødvendigt et saadant Dække har været, thi de fleste af de 32 Stene, som han har afbildet, ere meget medtagne af Slid, og ikke mindre end 12 ere i større eller mindre Grad itubrudte.

I Indledningen, der strax paa første Side er prydet med en smuk Afbildning af den bekjendte Mindesteen over Kong Niels' Raad ²⁾ Helge, død 1128, den ældste sikkert daterede

¹⁾ En eiendommelig Modsætning til denne Vandalisme viser den hos Løffler paa Tavle 23 afbildede Gravsteen over Henrik Friis' Son. Da man nemlig i 1567 gravede en Grav i Domkirken til dette Barn, fandt man i Jorden en Blyplade over en i 1233 afdød Borger i Roskilde ved Navn Vilhelm, og hele Indskriften paa denne Plade lod Henrik Friis da optage paa den paa Sonnens Grav lagte Steens Indskrift; et af de mange Exempler paa den store Veneration for Fædrelandets historiske Fortidsminder, som næredes af den lærde Cantsler Johan Friis og hans hele Slægt.

²⁾ Forf. kalder ham ved en Uagtsomhed „Cantsler“.

Gravsteen i Danmark, oplyser Forfatteren, at der i Roskilde Kjøbstad endnu er bevaret 225 Gravstene eller tre Gange saa mange som i nogen anden af Landets Kjøbstæder, af hvilke Stene to ere huggede i Kamp og henføres til Tiden før Aar 1200, men uden al Indskrift; fra det 13de Aarh. findes 4, fra 1300—1350 9 for største Delen med Indskrift i Majuskler. Fra de følgende Tidsrum er Gravstenenes Antal naturligviis i Stigen. Der gives derefter en Udsigt over den vaxlende Stil i Bogstaverne (Majuskler, Minuskler, Versaler, Cursiv-Versaler, Skriveskrift og Nutids-Bogstaver), Gravskriftens Indhold, Stenenes billedlige, ornamentale, symbolske og heraldiske Udsmykning og dennes efter Tiderne skiftede Character.

I den paafølgende Text gives derefter en kort Beskrivelse af og Gjengivelse af den fulde Indskrift paa de 206 endnu eksisterende Gravstene, lige fra den gamle Steen, som Traditionen knytter til Saxo Grammaticus' Grav, og til Gravstene fra dette Aarh., samt af de 90 nu forsvundne Gravstene. For de først nævntes Vedkommende ligger Forfatterens egen Undersøgelse og Læsning af Stenene til Grund, dog er denne suppleret ved Jævnførelse med ældre Beskrivelser, og disse Supplementer ere da betegnede ved en Indklammering. Indskrifterne ere overalt gjengivne saa nær som mulig med de selvsamme Bogstavformer, som ere benyttede paa Stenene. Hvor megen Omhu Forf. har anvendt paa dette besværlige Arbejde, viser den nedenstaaende Anmærkning¹⁾, der indeholder alt, hvad Anmelderen ved sin Gjennemlæsning af Texten har fundet at

¹⁾ Ved en lille Unoiagtighed gjøres i Overskriften til Nr. 14 begge Brødrene Mogens og Niels Lagesen til Kanniker, skjøndt det allerede af selve Gravskriften fremgaaer, at kun den sidste var Kannik, den første derimod Ridder. Komisk nok læses i Marmora Danica Gravskrifterne saa bagvendt, at begge Brødrene der blive til Riddere. Mon det ikke er mindre correct, naar Vaabnet paa denne Gravsteen beskrives at være to Skraabjelker? Slægten Galt, til hvilken de horte, forte ellers et tredeelt Skjold, og det samme vise baade Hr. Mogens Lagesens og Niels Lagesens Segl (jvfr. Danske geistlige Sigiller Nr. 255). Mon der ikke i Nr. 26 urigtig er læst „Inge“ for „Impe“? — der

erindre. Hele dette store Materiale indeholder en saadan Rigdom af personallistoriske Oplysninger, at det ikke noksom kan paaskjønes, at det nu er gjort let tilgængeligt i en paalidelig og fyldestgørende Skikkelse. Mærkelig nok synes Forfatteren ikke ret at have Øie for de paa de adelige Gravstene anbragte Almeskjoldes genealogiske og heraldiske Betydning; thi ikke saa sjældent udelades enhver Betegnelse af deres Indhold. Dette vil sikkert beklages saa meget mere af Adelshistorikerne, som flere af Gravstenene sandsynligviis vilde kunne give Oplysninger om nu ukjendte Familieforhold, f. Ex. om den bekjendte Rigscaantsler Niels Henriksen Arenfeldts Herkomst (af Alnevaabnene paa Jens og Christoffer Rosengaards Gravstene), om den meget ubekjendte Slægt Baad (af Frederik Godskes og Birgitte Baads Gravsteen) o. s. v.

Til Texten slutter sig et Navneregister over alle de i denne forekommende Person- og Slægtnavne.

Paa 32 Tavler er der derefter gjengivet Afbildninger af et tilsvarende Antal Gravstene, alle, paa en enkelt Undtagelse nær, efter Forfatterens egne Tegninger efter Originalerne. For tilfulde at vurdere det kunstneriske Arbeide, som er ydet i disse Tegninger, der alle selvfølgelig gjengive Originalen i formindsket Maalestok, maa man erindre de ganske særegne Vanskeligheder, som have været forbundne med deres Udførelse. Ligesom Voxseglene ere Gravstenene, som alt bemærket, stærkt medtagne af Aarhundreders Slid, tiltrods for deres solide Materiale, selv hvor de forøvrigt ere hele; Figurernes Detailler saa vel som Indskrifterne ere tildeels uvidskede, og Læsningen af de sidste allerede vanskeliggjort ved de hyppige Forkortelser og Sammentrækninger af Bogstaver; men medens Seglene med Hensyn til Stilling, Belysning o. s. v. lade sig anbringe efter Tegnerens Ønske, saa maatte denne her ved Gravstenene ganske tage Forholdene, som

levede ialtfald 1378 paa Sjælland en Adelsmand af Navnet Tyge Impe (Baarse H. 75). Ved Nr. 39 er utvivlsomt i Slægtnavnet enten forglemt eller overseet en Forkortelsesstreg: thi Manden heed Niels Stemp (jvfr. Kbhvns. Diplom. I—IV).

de vare; i det høieste kunde han ved en tarvelig kunstig Belysning søge at raade Bod paa det ofte mangelfulde Dagslys, hvorimod han selvfølgelig har maattet arbeide i de ugunstigste Stillinger, liggende paa det haarde Gulv og lidende under alle de Ulemper, som det lange Ophold i det store kolde Kirkerum nødvendigviis fører med sig. Ikke blot kunstnerisk Foruddannelse, men ogsaa en Taalmodighed, som overvinder alle Vanskeligheder, og som kun den uegennyttigste Kjærlighed til Opgaven kan give, samt endelig et stærkt Helbred have altsaa været nødvendige Betingelser for at naae et saa udmærket smukt Resultat som det foreliggende. Om en photographisk Gjengivelse af selve Stenene kunde der aldrig blive Tale; thi vel neppe en eneste af dem er anbragt i en saadan Stilling og under saadanne Lysforhold, at der vilde kunne tages et blot nogenlunde tydeligt photographisk Billede af den. Derimod kunde naturligviis ogsaa her Tegningerne have været gjengivne ved Lystryk; men Anmelderen har dog ikke kunnet opdage, at der er opstaaet væsentlige Ulemper ved, at en lithographisk Gjengivelse er foretrukket; som denne foreligger, gjør den det bedste Indtryk. Men det maa ganske vist tilføies, at Anmelderen jo ved de oven omtalte Vanskeligheder har været forhindret fra at anstille en omhyggelig Sammenligning mellem Original og Afbildning. Største Delen af Gravstenene ligger skjult under Kirkestole og sammensyede Gulvtæpper, og selv for de faa fritliggende Stenes Vedkommende er Sammenligningens Resultat mindre paalideligt paa Grund af den formindskede Maalestok, hvori Gravstenene i Afbildningen fremtræde. Der skal et mere øvet Øie til, end Ann. tør rose sig af, for paa staaende Fod at kunne afgjøre, om altid denne Formindskelse er gennemført ligelig i alle Enkeltheder, og naar jeg drister mig til at anføre, at det forekommer mig, at Bogstaverne gennemgaaende ere noget længere og smallere paa Tegningerne end paa Gravstenene, saa maa jeg strax tilføie, at denne Opfattelse muligviis skyldes en feil Bedømmelse i mit Øie.

At den lithographiske Gjengivelse skulde have været heelt fri for Ulemper, var for meget forlangt. Hvor om-

hyggelig der end synes at være tilstræbt at gjengive nøiagtig saa meget, som nu kan sees paa Stenene selv, men heller ikke mere, have dog Afbildningerne gennemgaaende et skarpere Præg end selve Stenene, f. Ex. Tavle I, hvis Original er adskilligt mere medtaget, end Billedet lader formode.

Det har ikke været Hensigten at levere Afbildninger af de mærkeligste Gravstene, som findes i Roskilde, i saa Fald vilde adskillige af Tavlerne ikke have kunnet hævde deres Plads. Opgaven har derimod været at give Exempler paa de Former, som til forskjellige Tider have været de meest fremtrædende, ligefra den ærværdige Steen uden al Indskrift, men alene smykket med en Korsstav i ophøiet Arbeide, hvis Alder sættes til ca. 1250, og til den ved sin enestaaende billedlige Fremstilling mærkelige Gravsteen over den bekjendte Niels Hemmingsen, fra den gamle Gravsteen over Roskilde-Borgeren Nicolaus Ketilli¹⁾, hvis eneste Udstyrelse er en Randindskrift, til de vel kjendte stadselige Adels-Gravstene fra det 16de Aarh., der vise den Afdødes Billede i fuld Rustning, omgivet af talrige Ahneskjolde. Til Afbildningerne slutter sig en smuk Plan over Kirken med Angivelse af hver enkelt Gravsteens nuværende Plads; thi de færreste af dem dække nu den Grav, for hvilken de oprindelig vare bestemte. Ved denne Plan gives der ikke blot en smuk Forestilling om Domkirkens Rigdom paa Gravstene, men den bringer tillige en nyttig Veiledning for den, som under Domkirkens tæppebelagte Gulv vil opsøge en bestemt Steen.

Begge de to her anmeldte Bøger ere, som alt anført, baade i Henseende til deres indre Værd og ydre Skikkelse af en ualmindelig Betydning og Anseelse og have i lang Tid

¹⁾ Forf. sætter denne Steens Alder til ca. 1350, men oplyser Side 2, at en Nicolaus Nicolai kaldet Kæthelsson, Borger i Roskilde, 1386 pantsætter et Bryggerkar til Herrerne i Domcapitlet. Denne Oplysning er faldet i god Jord; thi ved mit Besøg i Kirken blev Stenen af Opsynet udpeget for mig med den Tilføielse, at den var lagt over en Brygger, der aarlig havde givet et Fad Øl til Munkene for at blive begravet der.

stillet store Krav til deres Forfatteres Arbeidskraft og Arbeidstid. Og dog have disse begge en Fortsættelse deraf for Øie, ja, have vel allerede paabegyndt en saadan. Det maa da meget haabes; at de ikke komme til at mangle den materielle offentlige Understøttelse, uden hvilken slige Pragtværker nu engang ikke kunne see Dagens Lys her tillands.

Thiset.

Jón Þorkelsson: Om digtningen på Island i det 15. og 16. århundrede. København (Host) 1888. 516 S.

Som bekendt blev Island bebygget i slutningen af det 9. og begyndelsen af det 10. århundrede for en stor del af et udvalg af det norske aristokrati¹⁾. Den gang var skjaldepoesien allerede begyndt i Norge, hvor den så godt som fuldstændig holder op hen imod slutningen af det 10. århundrede²⁾; på Island blev den fortsat, og her nåede den snart sin højeste fuldkommenhed. Den rigt begavede slægt, som på Island oprettede et samfund med udmærket gennemtænkte love, udvikles dér og blomstrer i henved 300 år. En rig og enestående litteratur udfoldes. Men allerede under litteraturens guldalder opstår der indre fejder, og samtidig begynde biskopperne at kæmpe for at få den kanoniske ret gjort gældende.

Norges konge, Hákon Hákonarson, forstod at benytte sig af denne indre opløsning, og det endte med det bekendte faktum, at Island kom under den norske krone (1262—1264).

Islands gamle litteratur består væsentlig dels af en poetisk, dels af en historisk litteratur. Skjaldepoesien havde nået en

¹⁾ J. E. Sars: Udsigt etc. I, s. 214 og flere steder.

²⁾ Kong Haraldr harðráði er den eneste betydelige digter i det 11. årh. i Norge. „Es ist eine seltene ausnahme, wenn sich zwischen hinein etwa auch noch einmal ein einheimischer verskünstler in Norwegen vernehmen lässt, und bezeichnend genug sind es zuletzt fast nur noch einzelne fürsten“ (K. Maurer i Zeitschr. f. deutsche Philologie I, s. 50).